2. Amerika těžila takto přistěhovalci bez vlastních nákladů výrobních z celého kulturního a zvl. i technického pokroku evropského;

3. neobmezená téměř živnostenská svoboda, dopouštějící nespoutaný rozmach podnikavých průkopníků práce, bez poručnictví státu i bez břemen militarismu, vytvoření individuí výhradně hospodářským zájmem se řídících (homo oeconomicus, »honba za dolarem«, pro všechen americký život příznačná);

4. jedinečné bohatství přírodní, zvl. uhlí, rudy, petroleje, dříví, bavlny a j., které Americkou Unii činí skutečně zemí neobmezených možností;

5. obrovský vnitřní trh, od počátku americké samostatnosti vysokými cly chráněný, dopouštěl jak velikou specialisaci, tak i obrovskou koncentraci průmyslu v trustech;

6. láce výroby, umožněná nejen touto kapitalistickou velkovýrobou, nýbrž i normalisací a typisací výroby (obmezení se ne pouze na určitý výrobek, nýbrž jen na jisté jeho typy), nedostatkem dělnické ochrany a vysilující prací dělnictva, byť i později dobře placeného.

Od let 1890. Americká Unie vyspívajíc ze státu s agrárním exportem vždy mocněji v stát průmyslověexportní, nejenom že zásobuje vlastní rozsáhlý trh vnitrozemský, nýbrž zasahuje i na trhy evropské — nejprve pouze železem a ocelí, postupně i vždy hojnějšími celotovary, zvl. stroji a nástroji; smlouvá pro odbyt svých produktů soustavu celních předností se státy střední a jižní Ameriky, aby co nejúplněji a trvale vytlačila odtud obchod evropský, a přičleňuje si celněpoliticky i nově získávané državy zámořské. Doktrina Monroeova, která byla původně (r. 1823) jen protestem proti principu intervence evropských mocností ve vnitřních věcech amerických, rozšířena v zásadu: Amerika Američanům, znamená rozšíření vlivu a později snad i politického panství Unie na celý střed a jih americký, jemuž »předmluvou« (dle Šustova označení) jsou opakované kongresy panamerické.

§ 9. Vzrůst průmyslové výroby.

I. K nejvýznačnějším zjevům moderního vývoje národohospodářského v zemích evropské kultury náleží relativní a druhdy i absolutní ubývání příslušníků rolnictví a neobyčej-

ný vzrůst příslušníků průmyslových i významu průmyslu v celkovém hospodářství národním.

Ve všech kulturních státech přibývá obyvatelstva v průmyslu výdělkově činného rychleji, než činí celkový přírůstek lidnatosti, takže obyvatelstvo průmyslové tvoří vždy větší procento obyvatelstva celkového.

Absolutně bylo osob výdělkově činných na př.:

	v Čechách		
	1869	1900	1910
v zemědělství	1,474.312	1,326.374	1,344.602
v průmyslu	856.558	1,166.020	1,347.852

Na každých 10.000 osob v povolání činných příslušelo

	v Čechách			v býv. Rakousku		
	1869	1890	1910	1869	1890	1910
k zemědělství	5444	4685	3664	6718	6241	5310
k průmyslu	3162	3477	3673	1068	2123	2264
k obchodu a dopravě	483	658	1080	516	628	984
k volným povoláním (a osoby bez povolání)	911	1180	1583	798	1013	1442

Ještě výrazněji vynikne zindustrialisování obyvatelstva, roztřídíme-li dle povolání obyvatelstvo v ů b e c, aktivní i pasivní příslušníky určitého povolání, tedy netoliko osoby v něm výdělkově činné, nýbrž i osoby svým živitelem na tomto povolání z á v i s l é, protože počet těchto p a s i v n í c h příslušníků je v průmyslu (i v obchodě) poměrně značně větší nežli v zemědělství.

Absolutně bylo na př. aktivních i pasivních příslušníků v Čechách

	1890	1900	1910
v zemědělství	2,375.146	2,255.273	2,186.043
v průmyslu	2,345.415	2,647.805	2,780.457
obyvatelstva vůbec	5,843.094	6,318.697	6,769.237

Relativně příslušelo z každých 10.000 osob veškerého obyvatelstva aktivně i pasivně k povolání

	v Čechách			v býv. Rakousku		
	1890	1900	1910	1890	1900	1910
k zemědělství	4065	3569	3229	5588	5243	4845
k průmyslu	4014	4190	4108	2576	2678	2647
k obchodu a dopravě	888	1071	1316	885	996	1239
k volným povoláním (+ osoby bez povolání)	1033	1170	1347	951	1083	1269

Ještě mnohem dále pokročil rozvoj průmyslového obyvatelstva ve Francii, Německu a zvl. v Anglii, kde obyvatelstvo výdělkově v průmyslu činné tvořilo dle posledního sčítání již 52·8% všeho obyvatelstva výdělkově činného.

Obyvatelstva výdělkově činného bylo v tisících

	ve V. Britanii	Francii	Italii	v Německu
vůbec	20,157	20,720	16,272	28,092
v zemědělství	2,409	8,861	9,666	9,883
v průmyslu a hornictví	8,880	6,581	3,090	11,256
v obchodu a dopravě .	4,658	2,056	1,107	3,478
ve volných povoláních .	1,274	782	641	1,087

(Ostatek připadá na vojsko a námořnictvo, domácí služebnictvo a j.).

V Německu ukazují sčítání, že z každého 100 osob výdělkově činných připadalo na

	1882	1895	1907
zemědělství	43·38	36·19	32·6
průmysl	33·69	36·14	37·2
obchod	8·27	10·22	11·5
domácí služby	2·10	1·89	1·5
vojen. a státní služba	5·43	6·22	5·7
bez povolání	7·13	9·34	11·2

S tím souvisí hromadění se obyvatelstva v městech a průmyslových i báňských okresích, rostoucí důležitost průmyslu a průmyslového obyvatelstva pro finanční hospodářství státu a samosprávných svazků, intensivnění výroby zemědělské, vzrůst obchodu i dopravy.

II. Příčinami tohoto nadprůměrného vzrůstu průmyslové výroby jsou

stálé ztenčování průmyslové výroby ve vlastní domácnosti pro vlastní potřebu provozované a ještě počátkem století 19. všude nadmíru rozšířené (pečení chleba, předení, tkaní, šití prádla i šatstva) a přecházení její v samostatnou průmyslovou práci na výdělek podnikanou; ještě více však

množení a zušlechťování lidských potřeb i vzrůstání a zdokonalování souboru statků k ukojování těchto potřeb sloužících (na př. průmysl elektrický, chemický, grafický), nehledíc ani k oné

obrovské průmyslové práci pro vývoz tovarů do ciziny jako náhradu za dovoz surovin i potravin z ciziny.

Sombart konečně upozornil na charakteristický rys moderního vývoje ekonomické techniky, že se totiž organické látky zemědělstvím poskytované nahrazují nyní látkami neorganickými, jichž poskytuje průmysl a hornictví: dříví nahrazuje se jako topivo uhlím a jako stavivo železem (lodi, mosty a domy); tažná zvířata nahrazují se dnes lokomotivami a elektrickými vozy motorovými, rostlinná barviva anilinovými atd.

Průmyslová práce národa vzrostla tudíž nesmírně a stále roste co do kvanta produktů i co do počtu odvětví.

§ 10. Soutěž velké výroby průmyslové s drobnou.

I. Pokud jde o vzájemné soutěžení jednotlivých forem průmyslové výroby, ukazuje zkušenost, že průmyslový vývoj nepostupuje znenáhlým neúprosným přechodem od soustavy zásadně méně dokonalé k dokonalejší, nýbrž že každá historická výrobní forma — domácnostní výroba, řemeslo v obou typických formách řemesla námezdného a tržního, domácký průmysl i továrna — trvá a udržuje se v tom věcném rozsahu a místním obvodu, ve kterém dovede dané potřeby člověka nejlépe ukojiti.

Zejména pokud se týče vytčení hranic soutěživosti novodobých kapitalistických forem průmyslových, domáckého průmyslu a továrny, s řemeslem, dlužno připomenouti:

1. Jisté výroby vždycky vyžadovaly velikého kapitálu i počtu dělnictva, a řemeslo nikdy jimi nevládlo (hornictví, hutnictví, sklářství).

2. Ještě větší skupina továrních výrob vznikla teprve na podkladě nových potřeb nebo nových technických pokroků, takže celá veliká nová odvětví průmyslová byla provozována hned od počátku ve formě velkovýroby (cukrovarství, výroba čokolády, umělých hnojiv a barviv a vůbec téměř všechen průmysl chemický, výroba děl, parolodí, vagonů, lokomotiv, železných mostů, výroba parních strojů, strojů zemědělských, strojů pro továrny textilní, cukrovary, lihovary atd.)

3. I jinak obracel se vznikající velkoprůmysl k výrobě předmětů, řemeslem dosud vůbec nevyráběných, a jen pokud tyto nové druhy výrobků vytlačovaly ze spotřeby dosavadní méně dokonalé nebo méně vyhovující výrobky řemeslnické, způsoboval velkoprůmysl újmu řemeslu. Naproti tomu zničila tovární velkovýroba starý, v e n-